

ЕКОЛОГІЧНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ, АГРАРНЕ ПРАВО

Смолярчук Р.Ф.

аспірант,

*Національний університет біоресурсів
і природокористування України*

ПРАВОВІ АКсіОМИ, ПРЕЗУМПЦІЇ ТА ФІКЦІЇ В ЛІСОВОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку державотворення в Україні правове регулювання суспільних відносин в сфері ведення лісового господарства в Україні є вкрай важливою складовою. За площею лісів та запасами деревини Україна є державою з дефіцитом лісових ресурсів, а система управління в галузі лісів не забезпечує належним чином багатоцільове, безперервне і невиснажливе використання лісових екосистем, у зв'язку з чим актуальним на цьому поприщі залишається системний перегляд основ правового регулювання в галузі відносин щодо охорони і захисту лісів, раціонального використання лісових ресурсів. Однією із передумов прийняття дієвих нормативно-правових актів небезпідставно вважають використання повною мірою якісного інструментарію нормо-проектувальної техніки. Серед подібних юридичних прийомів окреме місце займають такі засоби як правові аксіоми, правові презумпції та правові фікції.

На даний час у вітчизняній доктрині не було спроб висвітлити існуючі в лісовому праві України правові презумпції, аксіоми та фікції. Проте останні як явище всебічно досліджувались у літературі українськими і зарубіжними вченими як на загальнотеоретичному рівні, так і в рамках окремих галузей права такими вченими як В. К. Бабаєв, І. В. Зозуль, Ю. Г. Зуєв, В. І. Камінська, В. М. Косович, Д. М. Лук'янець, О. Ф. Скакун, Т. М. Супрун, І. Д. Шутак та ін. Вищевикладені обставини і зумовили актуальність здійснюваного дослідження.

Під правовими аксіомами загалом прийнято вважати закріплені в нормах права самоочевидні істини, які не потребують доказів і слугують підставою для доказів інших правових положень (теорій) [1, с. 408]. У суспільстві формування правових аксіом здійснюється шляхом багаторазового повторення певних правових положень, які в результаті практики правозастосування довели своє регулятивне значення і здобули офіційне закріплення в якості особливих засобів юридичної техніки, які не підлягають чи спростуванню чи оспорюванню. Сутність, роль і значення правових аксіом оцінюються по-різному. У зв'язку з цим вчені розрізняють наступні види аксіом: 1) аксіоми – ідеї правосвідомості, істинність яких не вимагає особливих доказів, які слугують ідеологічними передумовами принципів права; 2) аксіоми юридичної науки, що складаються в результаті узагальнення багатовікового досвіду суспільних відносин; 3) аксіоми – окремі принципи права, тобто виражені в праві початкові нормативно-керівні засади, що характеризують його зміст; 4) аксіоми – конкретні норми права, закріплені у законодавстві; 5) аксіоми – загальновизнані норми права [2].

На наш погляд, правові норми, відповідно до яких ліси України задекларовано її національним багатством; констатовано виконання лісами водоохоронних, захисних, санітарно-гігієнічних, оздоровчих, рекреаційних, естетичних, виховних та інших корисних екологічних функцій; визначено право лісокористувачів на відшкодування збитків; передбачено обов'язок відновлення лісів на лісових ділянках, що були вкриті лісовою рослинністю (зруби, згарища) цілком можна вважати очевидними істинами, що оспорюванню не підлягають, а відтак такі положення слід вважати правовими аксіомами в лісовому праві.

На відміну від аксіом, правові презумпції є судженнями, що хоча і виведені із звичайного ходу речей і є узагальненням індуктивного характеру, проте можуть бути спростованими у процесі доказування. Правові презумпції – це офіційно визнані припущення про наявність або відсутність тих або інших юридичних фактів. Правова презумпція виступає як спосіб встановлення юридичних

фактів, при якому юридичний факт передбачається існуючим на підставі якого-небудь явища об'єктивної дійсності.

У літературі зазначається, що презумпції будуються на емпіричних висновках при повторюванні у певній послідовності якихось явищ, тобто вони є приблизними узагальненнями [3, с. 125].

В лісовому законодавстві за допомогою презумпцій в чинному законодавстві встановлюється власністний режим лісів державної і комунальної власності, якщо такі не надані в постійне користування державних або комунальних підприємств, залежно від їх місцезнаходження. Так, по теперішній час діє презумпція державної власності на ліси в Україні, встановлена в ч. 1 ст. 8 ЛК України, відповідно до якої у державній власності перебувають усі ліси України, крім лісів, що перебувають у комунальній або приватній власності. Одночасно, у ч. 1 ст. 9 ЛК України закріплено презумпцію комунальної власності усіх лісів у межах населених пунктів, крім лісів, що перебувають у державній або приватній власності.

Правовою презумпцією є також закріплене в ч. 2 ст. 4 ЛК України положення, відповідно до якого зелені насадження в межах населених пунктів не належать до лісового фонду України, якщо такі не віднесені в установленому порядку до лісів. Слід зазначити, що в ЛК УРСР 1979 р. було передбачено існування у межах населених пунктів окремої категорії – міських лісів, проте наразі відповідні положення відсутні. Тому, за відсутності правонаступництва правового режиму міських лісів та без необхідних рішень з боку органів місцевого самоврядування про надання земельних лісових ділянок для ведення лісового господарства, зелені насадження в межах населених пунктів не будуть належати до лісового фонду України. Відповідним чином припускається належність будь-яких зелених насаджень до об'єктів благоустрою, а не до лісів.

Своєрідним юридичним прийомом в праві, за допомогою якого для досягнення певних цілей визнаються дійсними неіснуючі обставини або факти, із юридичними наслідками такого визнання, є правові фікції. Правова фікція (від лат. *fictio* – вигадка) – це прийом

юридичної техніки, за допомогою якого особі, предмету або явищу в цілях захисту законних приватних, суспільних і державних інтересів свідомо приписується характеристика, якою особа, предмет або явище насправді не володіє. Норми-фікції – це закріплені у правових актах нормативний припис, що умовно проголошує факт (чи обставину), який не є встановленим. Оскільки норми-фікції закріплені у відповідних правових актах, то вони загальнообов'язкові [4, ст. 287].

Фікції можуть міститись у гіпотезі чи диспозиції правової норми, а також набувати зовнішнього вираження у нормі-фікції, інституті права. Фікції застосовуються в праві, якщо відсутні реальні підстави для: 1) доказу правомірності якої-небудь дії або бездіяльності; 2) визнання суб'єктивного права (суб'єктивних правомочностей); 3) констатації юридичного факту [2].

Основною ознакою правової фікції є те, що норма-фікція умовно заповнює невідомі обставини і надає їм значення юридичного факту. Таке заповнення досягається наступними способами: 1) штучне уподібнення або прирівнювання одне до одного таких понять та обставин, які насправді є різним або навіть протилежними; 2) визнання реальними неіснуючих обставин і заперечення існуючих; 3) визнання існуючими обставин і ситуацій до того, як вони стали існувати насправді або виникли пізніше, ніж це було насправді; 4) штучна реконструкція фактів, що реально мали місце. Правовою фікцією, на нашу думку, є включення згідно ст. 6 ЛК України до складу лісових ресурсів, поряд із деревними, технічними, лікарськими та іншими продуктами лісу, також і корисних властивостей лісів, таких як здатність лісів зменшувати негативні наслідки природних явищ, захищати ґрунти від ерозії, запобігати забрудненню навколишнього природного середовища та очищати його, сприяти регулюванню стоку води, оздоровленню населення та його естетичному вихованню тощо. Застосування відповідної правової фікції поширює на корисні властивості лісів правовий режим об'єкту (продукту лісу), і як наслідок, останні не будучи об'єктивованими в матеріальному світі, набувають потенційну можливість ставати об'єктами лісових правовідносин.

Як приклад фікцій, застосованих в лісовому праві, можна назвати запроваджену законодавцем охорону окремого виду лісів, які включено до національної природної спадщини України – квазіпралісів. До складу останніх належать ліси, що фактично хоча і зазнали незначного тимчасового антропогенного впливу, і тому не можуть бути віднесені до пралісів, але вважається, що натуральний стан цих екосистем здатен повністю відтворитися протягом короткого періоду при припиненні людського впливу, що зумовлює відповідну правову охорону. Також фікцією є віднесення захисних лісових насаджень лінійного типу площею не менше 0,1 гектара до складу лісового фонду України, оскільки в побутовому розумінні такі насадження лісом не вважаються.

Таким чином, аналіз положень лісового законодавства свідчить, що останнє на ряду із основоположними галузями права не позбавлене застосування таких складних засобів юридико-технічного механізму як правові аксіоми, презумпції і фікції, які покликані виконувати визначену роль в організації, стабілізації і повноцінному функціонуванні правової системи.

Список використаних джерел:

1. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: підручник. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ. Правова єдність, 2010. 520 с.
2. Правові аксіоми. Правові презумпції. Правові фікції [Електронний ресурс]. URL: https://studopedia.su/10_65277_pravovi-aksiomi-pravovi-prezumpcii-pravovi-fiktsii.html.
3. Зозуль І.В. Правові презумпції в суміжному термінологічному ряді: порівняльно-правова характеристика (адміністративно-правовий аспект) // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. 2013. № 1(1). С. 123-127.
4. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних спец. вищих навч. закладів освіти / [Цвік М.В. та ін.]; за ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина. Харків: Право, 2002. 427 с.